

Hoekje van de Tema Tieker (20)

Johann Vandenhaute

In de thematische filatelie is een belangrijke bron van mooi en zeer passend materiaal; de postwaardestuk met publiciteit of andere afbeeldingen.

Er bestaan verschillende types postwaardestukken en allerlei vormen. Soms worden ze ook verward met portvrijdom en andere postdocumenten. Hieronder proberen we enkele definities en opmerkelijk elementen samen te vatten zonder ons echt te verdiepen in het beeldmateriaal die soms zulke stukken sieren.

Het artikel op zich is niet nieuw en verscheen enkele jaren geleden en werd geschreven door Luc Van Tichelen, de toenmalige Nationaal commissaris postwaardestukken. Als Tema Tieker heb ik het hier en daar wat aangevuld of samengevat.

Wat is een postwaardestuk en wat verstaat men er onder? De Franse benaming "Entier" en de Duitse "Ganzache" zijn dan ook veel sprekender. De FIP bepaling luidt als volgt:

"Postwaardestukken zijn postale stukken die hetzij een officieel goedgekeurde zegelafdruk of een embleem of een opschrift hebben, waaruit blijkt dat een zeker nominaal port of aanverwante dienst is betaald."

Men kan niet zeggen dat deze tekst veel duidelijker is dan het woord "postwaardestuk" zelf. Wat wordt ermee bedoeld: een stuk, een geheel

document waarvoor een bepaald port op voorhand is betaald. *Eerste postwaardestuk in België*

In deze bepaling zitten enkele essentiële elementen:

- Het moet dus een geheel document zijn, dwz dat men het gebruikt door er minimaal enkele aanwijzingen op aan te brengen, dit gewoonlijk minstens het adres van de geadresseerde, dit in tegenstelling met de gewone postzegels. Voorbeelden: briefkaarten en postbladen

- Men moet er een deel of het totale port voor betaald hebben. Dus stukken die portvrij verzonden zijn, zijn geen postwaardestukken tenzij het port vooraf is betaald en aldus aangegeven. Meestal is dat af te leiden uit

het zegelbeeld dat het betaalde port vermeldt, maar tegenwoordig wijkt men hier veel van af, zoals voor de postzegels, en dat kan de zaak zeer sterk bemoeilijken, zeker wanneer er geen of een onverstaanbare tekst is die dit aangeeft.

In de beginperiode was het in elk geval eenvoudiger een postwaardestuk herkennen. De eerste postwaardestukken waren gewone briefkaarten, punt! De eerste briefkaart werd uitgegeven op 6 oktober 1869 in Oostenrijk en Hongarije, toen nog één land. Dit was het gevolg van de posthervorming die het gebruik van de post wilde promoten. En dit had

veel succes. Het was gemakkelijk. Alles bij de hand en de prijs was slechts de helft van die van een gewone brief. In België volgde men dit voorbeeld vrij snel met een eerste briefkaart op 1 januari 1871. Ook deze had veel succes. De briefkaart bracht een echte revolutie teweeg in de communicatie tussen de mensen, een beetje zoals de elektronische berichten van vandaag. Tot in de jaren 1950 was het middel bij uitstek om korte berichten te versturen. Zowel voor handel als voor particuliere mededelingen.

Maar er volgden vrij vlug vele varianten. Zo zien we een paar jaar later briefkaarten met betaald antwoord.

Dit was een dubbele briefkaart met een af te scheuren stuk dat de correspondent zonder kosten kon terugsturen. In het begin waren de briefkaarten enkel voor het binnenland maar door de populariteit en bekendheid in andere landen volgden briefkaarten voor het buitenland en eveneens deze voor betaald antwoord. Wel een beetje raar, maar via internationale afspraken kon je dus een briefkaart met betaald antwoord met Belgische zegels erop terugsturen uit het buitenland. Kort daarop verschenen de eerste geïllustreerde briefkaarten. De geïllustreerde briefkaarten kende hoofdzakelijk twee vormen:

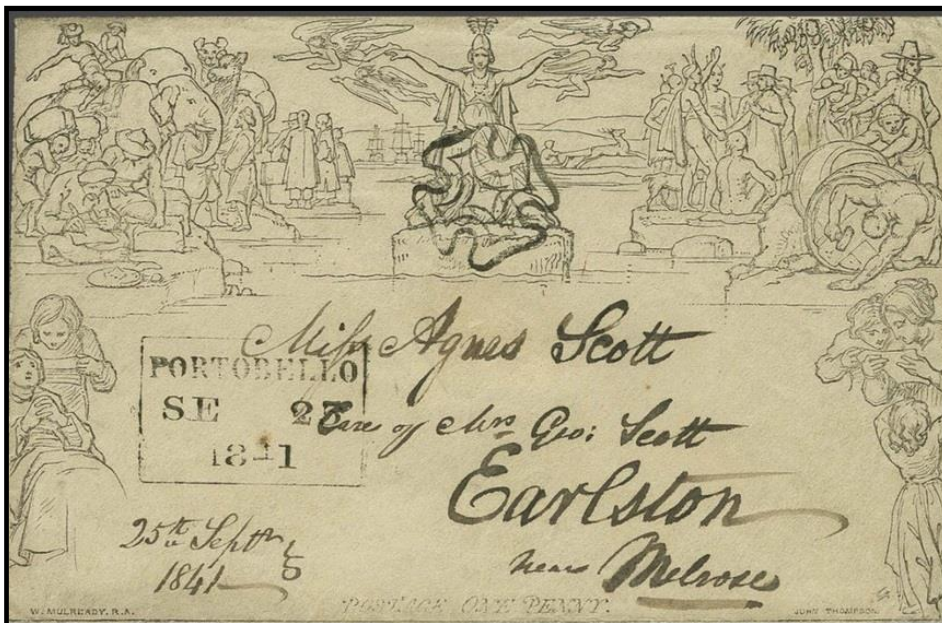
- illustratie op zijde zegelbeeld; zoals de Publibel-kaarten
- illustratie op achterzijde van het zegelbeeld, zoals bij een postkaart maar dan een zegel opgedrukt.

Verzamelaars van postwaardestukken al dan met illustraties nemen niet alleen genoegen met het illustratie beeld, maar gaan voor verschillende afdrukkleuren, taalversies (zoals in ons land dit reeds lang de gewoonte is), portwaarden, variëteiten, overdrukken (bv. -10% in België), bijdrukken, enz... Dit leidt natuurlijk tot een reuze aantal kaarten.

In vele landen maakte de post ook gebruik van zulke type kaarten zoals bijvoorbeeld adreswijzigings-berichten die lange tijd verkocht werden aan het drukwerk tarief en zijn dus volwaardige postwaardestukken.

Over wat wel of niet het eerste postwaardestuk was, wordt veel getwist. Het gaat meestal over vormen die de kernmerken hebben van een briefkaart of enveloppe, maar waar de zegel niet op gedrukt staat maar wel geplakt. Zo is éénieder akkoord om te zeggen dat de eerste algemeen gebruikte postwaardestukken in omloop werden gebracht met de eerste postzegels op 6 mei 1840. Met de twee eerste postzegels in Groot-Brittannië ook vier verschillende postwaardestukken: twee omslagen en twee postbladen. Juist! Ze zijn gekend onder de naam **Mulready** en deze briefomslagen konden goedkoper verstuurd worden. Een

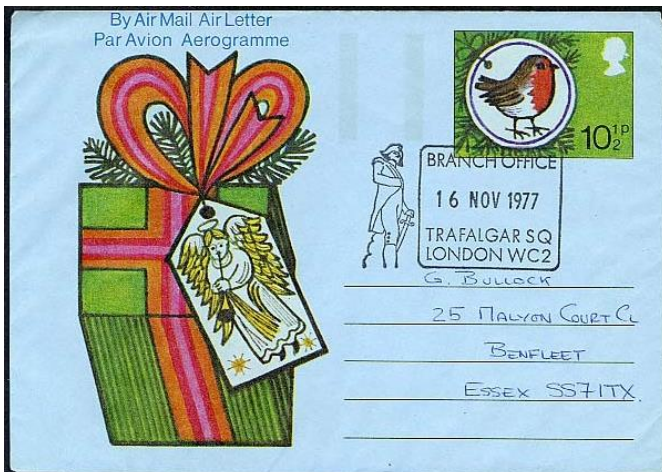
postzegel hoefde niet want het werd aangekocht als een postwaardestuk. De omslagen kregen veel navolging en in België verschenen de eerste op 1 augustus 1873 in twee formaten en de zegel was erop gedrukt. In Frankrijk heeft men ook een periode gekend of geëxperimenteerd met kaarten waar een postzegel werd opgekleefd en ook dienst deed als postwaardestuk, ze worden in het jargon 'carte postal précurseur' genoemd. Andere landen kende ook een of andere vorm van beginnend

postwaardestuk, zoals de BLP in Italië, zij het dan toch al in de jaren 1930. Sinds de jaren 1880 (in België sinds 1888) worden ook geplooid bladen (in het Engels: letter-sheet) als nieuwe vorm aangeboden. Hier had de afzender de mogelijkheid om een langer verhaal neer te schrijven en zo als één geheel naar de geadresseerde te sturen. In andere gevallen werd soms zodanig veel publiciteit megedrukt dat er voor de afzender niet zoveel meer plaats was dan op een briefkaart, maar kon dan toch genieten van het briefgeheim. Bij de briefkaart was de postbode gebonden aan het briefgeheim. Bij de komst van de luchtvaart kenden deze vorm meer succes en was het papier dunner, aërogrammen genaamd. Hoofdzakelijk werden deze aangewend naar de kolonies en Europa. Pas veel later voor de ganse wereld.

Postwaardestuk met gekleefde zegel; carte postal précurseur: met publiciteit.

Gelijker tijd werd ook de geplooid kaart, kaartbrief genoemd (in het Engels: letter-card, in het Frans: carte-lettre) geïntroduceerd. Deze werd zo genoemd vanwege het feit dat het om een kaart ging en geen blad papier. België had hiervan de primeur: de eerste werd uitgegeven op 15 december 1882, er volgden vele vormen tot ze in 1993 geruisloos verdwenen. Ze gaven een goed alternatief voor de postkaart om discreet mededelingen te versturen.

Er zijn ook enkele ongewone postwaardestukken die vooral in speciale vormen bestaan zoals ontvangstberichten voor postcollis, telegramkaart, telegramformulieren. Vooral vanwege de traditie worden ze als postwaardestukken aanzien. Niet te vergeten en vooral van belang bij thematische verzamelaar zijn de postwaardestukken met advertenties. Hier gaat het niet om eenvoudige bijdrukken door particulieren (repicés), maar om postwaardestukken die aan het publiek verkocht werden onder de faciale waarde of die verkocht werden met een winst voor het goede doel. Dergelijke stukken vindt men zowel onder de vorm van briefkaarten, enveloppen of postbladen.

Ook kon de bedrijfswereld enveloppen of postkaarten laten bedrukken met een zegel door de post. De zogenaamde *privat postwaardestukken* (in het Duits: *privat ganzache*) welke vooral in Duitsland zeer populaire waren en nu door de thematische verzamelaar gretig worden opgepikt. Ook werd door de post bij vele tariefwijzigingen soms een zegel bij gedrukt op bestaande postwaardestukken, of overgegaan tot overdruk van een nieuwe postwaarde. Ook (vooral in België) werd dikwijls gebruik gemaakt van de stempelmachines om het tarief aan te vullen. De stempels lijken sterk op rode machinestempels waarvan enkel de postzegelwaarde zichtbaar van is. Deze bijdrukken kunnen ervoor zorgen dat bepaalde combinaties zeer zeldzaam zijn wegens het schaarse aantal of zeer korte geldigheidsperiode. Moeilijker wordt het om dit aan de jury kenbaar te maken. Het vermelden van de periode kan helpen, de gekende aantallen vermelden wordt afgeraden. Tegenwoordig of althans de laatste jaren verschijnen nieuwe vormen die misschien onder de noemer van postwaardestuk vallen, aangepast aan

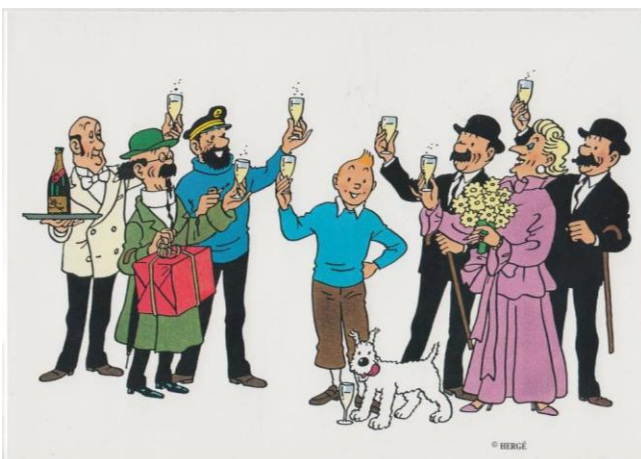
de nieuwe organisatie van de post (pivaat of openbaar) of het winstbejag van de eigentijdse post. Wat zijn postogrammen, de vooruitbetaalde omslagen voor de EMS-verzendingen, de kleefetiketten voor de 'kilopost', briefkaarten uitgegeven en uitgedeeld voor vaderdag, moederdag, complimentjesdag, 21 juli, "Pop 'n play"-doosjes, en ga zomaar door om enkel voorbeelden te vermelden uit ons eigen land. Veel te veel om goed te zijn! Sommige zeer kostelijk, andere onmogelijk om op bladen te monteren wegens formaat en dikte. Niet zelden uitgegeven zonder aankondiging en nog minder verkrijgbaar in het traditioneel postkantoor.

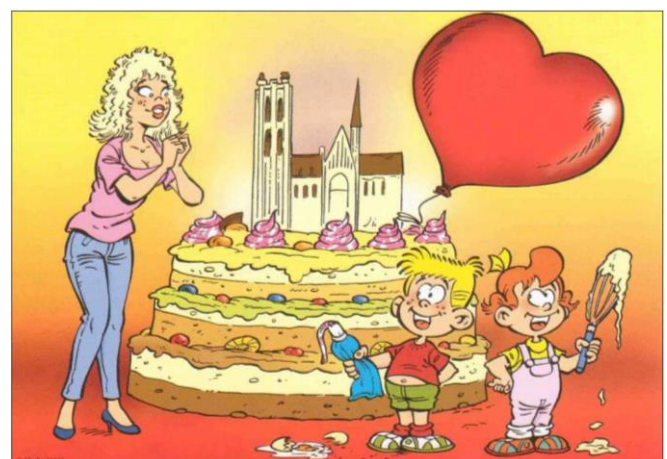
Gefrankeerd op bestelling: Korff' Cacao in Oostenrijk, Rottenbrunn

Als thematische verzamelaar dien je waakzaam te zijn en je niet te laten verleiden om veel van die zaken op te nemen... er zijn gelukkig genoeg andere postwaardestukken (al reeds meermaals gezegd en geschreven; 'Er zijn meer postwaardestukken dan postzegels') over de hele wereld die ervoor zorgen dat we ons thema evenwichtig kunnen uitbouwen.(80)

“ Er zijn meer postwaardestukken dan postzegels. ”

Postogram: kuifje

postwaardestuk: moederdag

X - O - X

Bron: Deze artikelenreeks is een **geactualiseerde heruitgave** van nummer 80 zoals deze werden gepubliceerd in het tijdschrift 'Filatelia' (Strombeek-Bever) door wijlen Florent Coene als leidraad voor de vergaderingen van Ke.The.Fil in de periode 1983 – 1993.